

ÇOK-TARAFLI ANLAŞMALARIN AKTİNDE İMZA, TASDİK VE KATILMA HUSUSLARINDA YENİ GELİŞMELER

Yazan:

Dr. Mehmet Gönlübol
Devletler Hukuku Asistanı

I. Anlaşmaların aktinde geleneksel olarak tâkip edilen usuller

Devletler hukuku milletlerarası anlaşmaların aktinde tâkip edilmesi gereken usul hakkında kat'î ve kesin hükümler ihtiva etmemektedir. Tatbikatta Devletler anlaşmaların doğurduğu hak ve vecibelerle bağlı olduklarını geleneksel olarak üç şekilde ifade etmişlerdir: (a) anlaşma metnini imza etmek suretiyle; (b) anlaşma metnini imza ve sonradan da tasdik etmek suretiyle; ve (c) iki veya daha fazla Devlet veya milletlerarası teşekkül arasında aktedilmiş olan ve hâlen yürürlükte bulunan bir anlaşmaya üçüncü bir tarafın katılması (accession) veya iştirak etmesi (adhesion veya adherence) suretiyle. Birinci ve ikinci usuller anlaşma *de novo* aktedildiği zaman âkitlerin karşılıklı iradelerini birbirine bağlamak için tâkip ettikleri yolları göstermektedir. Bu iki usul arasındaki fark mekanik bir farktan ibarettir. Yani yeni bir anlaşmanın aktinde birinci yol tâkip edildiği zaman, anlaşma metninin âkitlerin tam yetkili temsilcileri tarafından imza edilmesi ile taraflar bu anlaşma hükümleri ile bağlanırlar. Diğer taraftan aynı maksat için ikinci yol tâkip edildiği zaman, sadece anlaşma metninin imzalanması kâfi gelmez; bunun sonradan Devletin yetkili makamları tarafından tasdik edilmesi gerekir. Âkitler tarafından anlaşma metnini hazırlamak üzere yapılmış olan görüşmelere iştirak etmemiş olan milletlerarası bir şahıs (bir Devlet veya milletlerarası bir teşekkül) (1) ise anlaşmaya katılma veya iştirak yolu ile girebilir.

(1) Genel olarak anlaşma aktetme yetkisi sadece Devletlere tanınmıştır. Bununla beraber, bugün milletlerarası teşekküllerin de anlaşma aktebilecekleri kabul edilmektedir. Bu husus Milletlerarası Adalet Divanı tarafından "Birleşmiş Milletlerin Hizmetinde Uğranılan Zararların Tazmini" meselesinde belirtilmiştir. "**Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations,**" **Advisory Opinion, Internationa Court of Justice Reports, 1949, ss. 174, 179.**

Devletler hukuku milletlerarası anlaşmaların mutlaka yazılı olarak yapılmasını mecbur kılmamaktadır. Anlaşmalar sözlü veya diğer şekillerde de olabilirler (2). Devletlerin tam yetkili temsilcileri tarafından şifahi olarak varılan sözleşmelerin muteber oldukları ve tarafları bağlayabilecekleri *Doğu Grönland* meselesinde Milletlerarası Daimî Adalet Divanı tarafından açık olarak belirtilmiştir (3). Bununla beraber tatbikatta önemli olan anlaşmaların büyük bir kısmı yazılı olarak yapılmışlar ve Devletler bu anlaşma hükümleri ile bağlı olduklarını yukarıda saydığımız üç yoldan birini tâkip etmek suretiyle ifade etmişlerdir. Anlaşmaların aktinde uzun zamandan beri kullanılmakta olan bu üç usulden hiç biri de Devletler tarafından aynı maksada ulaşmak gayesiyle tâkip edilmekte olan diğer usullerden daha muteber olmadıkları gibi, hiç bir veçhile daha müessir de olamamışlardır (4).

İmza, anlaşmaların aktinde kullanılmakta olan en eski usullerden biridir. Devletler hükmî şahıslar olduklarından veya hakikî şahıslar olmamaları sebebiyle, milletlerarası münasebetlerde hukukî neticeler doğuracak olan münasebetlere tâyin edecekleri şahıslar vasıtasıyla girişmek mecburiyetindedirler. Devleti temsil etme yetkisi devletler hukukunda kaide olarak Devlet Reisine (Hükümdar, Prens, Reysicumhur v.s.) verilmiştir. (5) Devlet Reisinin milletlerarası münasebetlerde temsilci olarak hareket etmesine *jus repraesentationis omnimodae* tâbir edilmektedir. Devlet Reisi milletlerarası münasebetlerde Devleti adına şahsen taahhütlere giriştiği zaman onun bu hareketi, umumiyetle, başka bir makam tarafından tasdik edilmeksizin, Devleti bağlar (6). Böylece bir anlaşma bizzat Devlet Reisi tarafından imza edildiği takdirde o Dev-

(2) L. Oppenheim (edited by H. Lauterpacht), **International Law; A Treatise**, c. I, (5 nci baskı, 1937), s. 707; H. Kelsen, **Principles of International Law**, 1952, s. 327; **Draft Convention on the Law of Treaties**, (Research in International Law under the Auspices of the Faculty of the Harvard Law School), American Journal of International Law, c. 29 (1936), Supplement, s. 653, 733; C. C. Hyde, **International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States**, c. II (1951), s. 1373; J. L. Brierly, **Report on the Law of Treaties**, U. N. Doc. A/CN. 4/23, 14 Nisan 1950, s. 13; Cemil Bilsel, Devletler Hukuku; Devletler Arasında Andlaşmalar, c. III, 1936 s. 52; H. W. Briggs, **The Law of Nations**, (2 nci baskı, 1952), s. 838; G. H. Hackworth, **Digest of International Law**, c. 5, 1943, s. 31vd.

(3) **Legal Status of Eastern Greenland, Judgement, Permanent Court of International Justice**, Series A/B, No. 53 (1933), s. 71.

(4) Bk. Brierly, **op. cit.**, s. 33.

(5) Bk. Oppenheim, **op. cit.**, s. 697.

(6) Hariciye Vekilinin de kendi sahasına giren meselelerde Devleti bağlayabileceği **Doğu Grönland** meselesinde Divan tarafından açıklanmıştır.

let bu anlaşma hükümleriyle bağlanmış sayılır. Meselâ 1815 tarihli Mukaddes İttifak Avusturya ve Rusya İmparatorları ve Prusya Kralı tarafından bizzat imzalanmıştır (7). Bu şekilde Devlet Reisi tarafından anlaşmaya konulan imza iki türlü değer taşımaktadır: İmza, bir taraftan anlaşma hükümleriyle Devletin bağlanmış olduğuna delâlet eder, diğer taraftan anlaşma metninin sıhhatını tevsik eder (authenticate).

Devlet Reisinin Devlet lehine taahhüde girme yetkisi anayasa hükümleri tarafından tahdit edilebilir. Bugün hemen hemen her Devletin anayasası anlaşma aktetme yetkisinin hangi organa verildiği hakkında açık hükümler ihtiva etmektedir. Meselâ Türk Anayasasının 26 ncı maddesine göre anlaşma aktetme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiştir. Böyle hallerde Devlet Reisi tarafından aktedilen anlaşmaların yetkili makamlar tarafından tasdiki gerekir (8). Eğer anayasada böyle bir kayıt yoksa, bu yetkinin Devlet Reisine verilmiş olduğunun kabul edilmesi gerektiği söylenmektedir (9). Anlaşmalar, çok kere, bizzat Devlet Reisi tarafından imza edilmezler. Devlet Reisleri bu yetkilerini tayin edecekleri temsilciler vasıtasıyla ifa ederler. Bu temsilciler Devlet Reisi adına hareket ederler. Temsilciler tarafından imza edilen bir anlaşmanın Devleti bağlayabilmesi için de bunun Devlet Reisi tarafından (eğer anlaşma aktetme yetkisi anayasa tarafından Devlet Reisine verilmiş ise) tasdik edilmesi lâzımdır.

Milletlerarası teşekküllerde anlaşma aktetme yetkisinin hangi uzva verilmiş olduğu umumiyetle teşkilâtın anayasasında açıklanmıştır. Anayasada böyle bir kayıt bulunmadığı taktirde bu yetkinin genel kurula verilmiş olduğunu kabul etmek gerektiği söylenmektedir (10). Birleşmiş Milletler Teşkilâtı için durum bundan farklıdır. Andlaşmanın 7 nci Maddesinin 1 nci fıkrası Teşkilâtın “başlıca uzuvları” olarak Genel Kurul ile beraber diğer üç meclisi de saymaktadır. Andlaşmanın 63 ncü Maddesinde Ekonomik ve Sosyal Meclis ile ihtisas müesseseleri arasında yapılması derpiş edilen anlaşmaların aynı madde gereğince Genel Kurulun tasvibine sunulması gerekmektedir. 79 ncü Madde uyarınca “ilgili Devletler” arasında yapılacak olan vesayet anlaşmalarının tasvip işini 85 nci Madde Genel Kurula vermektedir. Esasen Ekonomik ve Sosyal Meclis ile Vesayet Meclisinin Genel Kurulun yetkisi altında hareket ettiği diğer bir çok maddelerde de belirtilmiştir. Diğer taraftan Güvenlik Meclisinin kendi sahasına giren meselelerde tam yetkiye sa-

(7) Oppenheim, *op. cit.*, s. 697.

(8) Mervyn Jones, *Ratification and Full Powers*, 1946, s. 157.

(9) Brierly, *op. cit.*, s. 23.

(10) *Ibid.*, s. 24-25.

hip bulunduğu 12 nci Maddenin 1 nci fıkrasında açıklanmaktadır. Bu Madde şöyle demektedir: "1. Güvenlik Meclisi, bir uyumsuzluk veya herhangi bir durum karşısında, işbu Anlaşmanın kendisine yüklediği görevleri yaptığı müddetçe, Genel Kurul bu uyumsuzluk veya durum hakkında hiçbir tavsiyede bulunmamalıdır.." Anlaşmanın 43 üncü Maddesinde Güvenlik Meclisi ile Teşkilât Üyeleri veya Güvenlik Meclisi ile Teşkilât Üyelerinden mürekkep guruplar arasında bazı anlaşmaların aktedileceği derpiş edilmektedir. Bu anlaşmaların aktinde Güvenlik Meclisine Birleşmiş Milletler Teşkilâtını temsil etme yetkisi verilmiştir. Aynı veçhile 83 ncü Madde "stratejik bölgeler" için yapılan vesayet anlaşmalarının tasvip yetkisini Güvenlik Meclisine tanımaktadır. Bu mesele üzerinde daha fazla durmadan şunu söyleyebiliriz ki, yukarıdaki izahattan da anlaşılabilceği gibi, Birleşmiş Milletler Anayasası'na göre anlaşmaların akti hususunda tamamen ayrı iki "egemen" organ bulunmaktadır: Genel Kurul ve Güvenlik Meclisi. Amerika Birleşik Devletleri ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtı arasında Teşkilât merkezinin New York'ta kurulması için 27 Haziran 1947 de aktedilen Merkez Anlaşması'nın (Headquarters Agreement) Birleşmiş Milletler adına Genel Sekreter tarafından imza edildiği nazarı dikkate alınırca, bu organların üçe çıkarılması lâzım geldiği düşünülebilir (11).

Tasdik tabiri değişik zamanlarda değişik anlamlarda kullanılmıştır. Bu tabir ilk önceleri bir murahhasın Devleti bağlamak üzere anlaşma metnine koymuş olduğu imzanın Devlet Reisi tarafından teyid edilmesini (confirmation) ifade etmiştir. Bu devirde anlaşmaların tastiki basit bir formalite meselesi idi. Anlaşmaların aktinde uzun zaman için sadece bir formalite olarak kalan tasdik müessesesi, on-dokuzuncu asırdan sonra müşahhas bir ehemmiyet kazanmaya başlamıştır. Temsilî hükümet sisteminin gelişmeye başlaması, Devletlerin dış münasebetlerinin Hükümdar, Prens vs. yerine gittikçe artan bir ölçüde millet temsilcilerinden teşkil edilmiş olan meclisler, parlamentolar vs. tarafından kontrol edilmeye başlanmaları, tasdik müessesesi üzerine de tesirler icra etmiştir. Bu asırda tasdik tabiri, temsilci imzalarının Devlet Reisi tarafından teyid edilmelerinden farklı olarak, anlaşma muhtevalarının, anayasa tarafından yetkili kılınmış olan makamlarca (ki bu makam umumiytle parlamentodur) kabul edilmeleri anlamında kullanılmıştır (12). Anlaşmaların parlamentolar tarafından tasdik edilmesi, ilk önceleri, hükümdarın yetkilerini halkın menfaatlerini koruyacak şekilde kullanıyabile-

(11) *United Nations Treaty Series*, c. 11, s. 11

(12) Brierly, *op. cit.*, s. 33; C. P. Parry, "Some Recent Developments in the Making of Multi - Partite Treaties," *Grotius Society*, c. 36 (1951), s. 152.

ceği korkusu ile haklı görülmekte idi. Bugün parlamentonun tasdiki, anlaşmaların aktinde halkın muvafakatını almak bakımından önemli addedilmektedir. Anlaşmaların aktinde tasdikin bağlayıcı bir unsur olarak belirlediği bu devirde, imza eski önemini kaybetmiş bulunmaktadır. İmzanın önemi sadece anlaşma metninin sıhhatını tevsike inhisar etmektedir. İmzalanmış olan bir metnin değiştirilebilmesi için bütün tarafların tasvibini almak gerekir.

Bu şekilde mahiyeti değişmiş bulunan tasdik müessesesi anlaşmaların aktinde zaruri bir unsur olarak belirmiştir. Yirminci asrın başlarında akte edilen anlaşmaların birçoğu, tasdik edilmelerinin gerekli olup olmadığı hakkında sarıh veya zımnî hiç bir hüküm ihtiva etmemekteydi. Böylece, paradoksal olarak, tasdik edilmeleri hakkında kayıtlar bulunmayan anlaşmalar, imza edildikleri halde tasdik edilmemişlerse, tarafların bu vesika hükümleriyle bağlı olup olmadıkları bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Bu mesele hakkında doktrinde aksi görüşler savunulmuştur (13). Milletlerarası Daimi Adalet Divanı *Oder Nehri Milletlerarası Komisyonunun Coğrafi Yetkisi* meselesinde, tasdikin, bazı haller müstesna, teamüli devletler hukukunca mecburi olduğunu belirtmiştir (14). Bu duruma göre anlaşmalara tasdik hakkında herhangi bir kayıt koymaya lüzum yoktur. Kelsen tatbikatın Divanın bu kararına uyduğunu söylemektedir (15). Diğer taraftan, tasdik edilmeyecekleri hakkında sarıh hükümler ihtiva eden anlaşmaların imzadan sonra derhal mer'iyete girecekleri söylenmiştir (16).

Katılma veya *iştirak* tâbirleri geleneksel olarak, bir anlaşma metnini hazırlamak üzere yapılmış olan görüşmelere iştirak etmemiş olan üçüncü bir tarafın, anlaşma yürürlüğe girdikten sonra, metni imza etmek suretiyle veya başka bir şekilde (meselâ anlaşma hükümleriyle bağlı olduğunu gösteren ayrı bir vesikanın tanzim edilmesi ile) anlaşmaya taraf olarak girmesini ifade için kullanılmıştır. Bu olaya bazı yazarlar katılma ve diğer bazıları ise iştirak tabir etmişlerdir. Bir kısım yazarlar ise katılma ile iştirak arasında tefrik yapmaktadırlar. Meselâ Oppenheim'a göre katılma şümullüdür ve katılan taraf anlaşmanın bütün hak ve vecibeleri ile bağlanır. Diğer taraftan iştirak ise anlaşmanın bir kısım hükümlerine yapılır. Bu taktirde üçüncü taraf yalnız iştirak ettiği hak ve vecibelerle bağlıdır (17). Bununla beraber, Oppenheim de dahil olmak

(13) *Ibid*; Kelsen, *op. cit.*, s. 331-32.

(14) *Publication of the Permanent Court of International Justice, Series A, No. 23, s. 20.*

(15) Kelsen, *op. cit.*, s. 332.

(16) Oppenheim, *op. cit.*, s. 713.

(17) *Ibid.*, s. 734-35.

üzere, birçok yazarlar bu ayırımın nazari olduğunu ve tatbikatta katılma ile iştirak tabirlerinin yek diğeri yerine kullanılmakta olduğunu belirtmektedirler (18). Biz bu yazımızda her iki durumu ifade etmek üzere «katılma» tabirini kullanacağız. Katılma teamülî olarak anlaşmalara taraf olarak girme hususunda sadece bir safhadan (umumiyetle imza ile) ibaret olan bir usuldür. Yani üçüncü taraflar anlaşma metnini imza etmek suretiyle anlaşmanın doğurduğu hak ve vecibelerle bağlanırlar. Türkiyenin âkit olmadığı bir anlaşmaya katılması, Büyük Millet Meclisinin Hükümete katılma hususunda mezuniyet vermesi suretiyle sağlanmaktadır. Bu usul Türk amme hukukunda yerleşmiş bulunmaktadır. (19).

Geleneksel olarak bir anlaşmaya katılmak, âkit Devletlerle katılan Devlet arasında yeni bir anlaşma yapıldığı şeklinde telâkki edilmektedir. Kelsen bu görüşü kabul etmemektedir. Ona göre anlaşmaya katılma ile yeni bir anlaşma aktetme arasında bazı temel farklar mevcuttur: katılan Devlet anlaşma metnini hazırlamak üzere âkitler arasında yapılmış olan müzakerelere iştirak etmemiş olması sebebiyle bu metnin formüle edilmesinde hiçbir tesir icra edememiştir. Bu Devlet, anlaşmayı kabul veya red arasında bir tercih yapmak mecburiyetindedir. Bundan başka, bir anlaşmaya katılma ile yeni bir anlaşma aktetme arasında fark olduğu, milletlerarası teşekküllere yeni üyelerin kabulünde daha iyi görülebilmektedir. Milletlerarası bir teşekküle yeni bir üyenin kabulü, o teşekkülün anayasasına üçüncü bir tarafın katılması demektir. Yeni bir üyenin kabulü umumiyetle çoğunluk kararı ile yapılmaktadır. Çoğunlukla alınan kararlarda bazı üyeler aleyhte oy vermişlerdir. Aleyhte oy veren üyelerle katılan taraf arasında yeni bir anlaşmanın aktedilmiş olduğunu düşünmek te yanlış olur. Burada sadece anlaşmanın bağlayıcı kudreti üçüncü bir tarafa teşmil edilmiş bulunmaktadır (20).

II. Milletler Cemiyeti devrindeki gelişmeler

Birinci Cihan Harbi hitamında çok - taraflı anlaşmaların aktinde tatbikat şu şekilde hâlâsa edilebilir: (i) anlaşma metnine murahhaslar tarafından konulan imza hukuki önemini büyük ölçüde kaybetmiş bulunuyordu; (ii) buna mukabil anlaşmaların tasdik edilmesi irade bağlılığının temini için zaruri bir unsur olarak kabul ediliyordu; (iii) bir yandan

(18) *Ibid*; Bilsel, *op. cit.*, s. 144.

(19) C. Crozat, "Milletlerarası Muahedelerin Tasdikiyle İlgili Anayasa Hükümleri," A. Samim Gönensay'a Armağan, 1955, s. 63.

(20) Kelsen, *op. cit.*, s. 340.

imza ve tasdik diğer taraftan da katılma yoluyla anlaşmalara taraf olarak girme arasında kesin ayırma yapılmaktaydı.

Milletler Cemiyetinin kuruluşunun ilk senelerinde çok - taraflı anlaşmaların aktinde imza, tasdik ve katılma hususlarında bazı mühim yenilikler göze çarpmaktadır. Bu yeniliklerden birçoğu ilk defa Cemiyet tarafından kullanılmışlar veya bunların tatbik edilmeleri bu Teşkilât tarafından teşvik edilmiştir.

(a) *İmza hususunda yenilikler*: Çok - taraflı anlaşmaların aktinde imzanın bağlayıcı bir unsur olma vasfını Milletler Cemiyetinin kuruluşundan çok önce kaybetmeye başlamış olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Bu vaziyet, Teşkilâtın ilk senelerinde de aynı şekilde devam etmiştir. Bunun başlıca sebebi, anlaşma tasarılarının eskiden olduğu gibi özel maksatlarla toplanmış bulunan ve özel surette tayin edilmiş olan temsilcilerin iştirak ettiği murahhas konferansları (plenipotentiary conferences) yerine milletlerarası teşekküllerin organları, meselâ Milletler Cemiyetinin Asamblesi tarafından hazırlanmaya başlanmış olmasıdır. Bu sebepten, bu organlara bazan milletlerarası "teşriimsi" (quasi-legislative) organlar da denilmektedir (21). "Teşriimsi" asambleler tarafından hazırlanan anlaşma tasarıları murahhaslar tarafından imza edilmeksizin doğrudan doğruya Devletlere sunulmuş ve tasarıyı imza eden Devletler anlaşmaya taraf olarak girmişlerdir.

Bu usul hakikatte anlaşmalara katılma yoluyla taraf olarak girmeye de takip edilen usulden farksızdır.

Anlaşmaların *ad hoc* konferanslar yerine bu gibi organlar tarafından hazırlanması ilk defa Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'nın kurulmasında tatbik edilmiştir. Milletler Cemiyeti Misakınının 14 ncü maddesi gereğince Cemiyet Konseyi Divanın kurulması için bir tasarı "hazırlamakla ve bunu Cemiyet üyelerine sunmakla görevlendirilmiştir." Konsey bu vazifeyi bir Müşavir Hukukçular Komitesine havale etmiştir. Komite tarafından hazırlanan tasarı, eskiden olduğu gibi doğrudan doğruya münferit Devletlere sunulması gerekirken, icra organlarının teşri organlara tasarı sunmalarında olduğu gibi, doğruca Asambleye havale edilmiştir. Tasarı Asamble tarafından kabul edildikten sonra, geçmişte olduğundan çok farklı bir usul takip edilmiş ve Divan Statüsünü havi bir İmza Protokolü, Genel Sekreter tarafından, tasdik edilmek üzere Devletlere sunulmuştur. Protokolü imza eden Devletler Statü hükümleriyle bağlanmışlardır. Böylece anlaşmaların aktinde yeni bir tatbikat başlamış oldu. Bundan sonra Cemiyet müzaheretini ile hazırlanan birçok anlaşmalar, umumiyetle tabir edildiği veçhile, "imzaya açık tutulma" ya (opening for

(21) Harry, *op. cit.*, s. 154; Brierly *op. cit.*, s. 31.

signature) başlanmışlardır. Tasarılar umumiyetle Cemiyet üyeleri ile beraber diğer Devletlere de açık bulundurulmuşlardır. Diğer taraftan anlaşmayı kabul etme müddeti bazan, meselâ Statüde olduğu gibi, tahdit edilmediği halde ekseriyetle tahdit edilmişti. Meselâ, 13 Temmuz 1931 de uyuşturucu maddelerin imâlinin tahditi ve tevziinin tanzimi hakkında Cenevrede hazırlanan bir anlaşma: (i) Milletler Cemiyeti üyelerine; (ii) anlaşmayı hazırlamak üzere toplanmış bulunan konferansta temsil edilen ve Cemiyetin üyesi olmayan diğer Devletlere; ve (iii) Cemiyet Konseyi tarafından anlaşma tasarısının bir kopyası gönderilen Devletlere 31 Aralık 1931 re kadar imzaya açık bulundurulmuştur (22). Anlaşmaların imzaya açık tutulması yalnız Milletler Cemiyeti tarafından tatbik edilen bir usul olarak ta kalmamıştır. Meselâ, Milletlerarası bir Kimya Bürosu Kurulması için *ad hoc* olarak toplanan bir Konferans tarafından hazırlanmış olan anlaşma tasarısında, anlaşmanın mahdut bir müddetle imzaya açık tutulacağı ve bu müddet dolduktan sonra taraf olarak girmek isteyen Devletlerin anlaşmaya katılmaları derpiş ediliyordu (23).

Böylece anlaşmaların ya muayyen Devletlere veya bütün Devletlere imzaya açık tutulmaları, tatbikatta âkit Devletlerle katılan Devletler arasında yapılmakta olan tefriki lüzumsuz kılmıştır. Esasen anlaşma tasarılarının *ad hoc* konferanslar yerine milletlerarası organlar tarafından hazırlanmaya başlanması, bu tefrikin kaldırılmasını zaten mukadder kılmıştı. Konferanslarda hazırlanmış olan tasarıların murahhaslar tarafından imzalanmasından maksat bu tasarıların sıhhatini tevsik etmektir. Tasarılar milletlerarası bir kurul tarafından hazırlandıkları taktirde bunların imza edilmesine lüzum yoktur. Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı (ILO) Anayasası bunu açık olarak belirtmektedir. Versay Anlaşmasının 405 nci maddesinde (ILO Anayasasının 19 ncu maddesi), Teşkilât tarafından hazırlanan milletlerarası çalışma sözleşmeleri tasarılarının sıhhatini tevsik etme, Milletlerarası Çalışma Konferansı Başkanı ile Milletlerarası Çalışma Bürosu Direktörünün (şimdi Genel Direktör) bu tasarıları imza etmeleri suretiyle yapılacağı derpiş edilmektedir (24). Uyuşmazlıkların barış yolu ile çözülmesi hakkındaki 1928 tarihli Genel Akt'in hazırlanmasında imzadan tamamen sarfı nazar edilmiştir. Akt'in metninde taraf olmak isteyen bütün Devletlerin katılma yolu ile bunu sağlamaları belirtilmektedir (25).

Milletlerarası vesikaların hazırlanmasında imzanın mahiyetinin değişmiş olduğu, Milletler Cemiyeti uzuvları tarafından da açık olarak ka-

(22) Madde 27. Hackworth, *op. cit.*, s. 47.

(23) Manley O. Hudson, *International Legislation*, c. IV, s. 3207.

(24) 405 nci maddenin metni için bk: *American Journal of International Law*, c. 13 (1919), Supplement, s. 367.

(25). Madde 43. Huds'n, *op. cit.*, S. 3207,

bul edilmiştir. Teşkilâtın Hukuki Müşavirler Komitesi anlaşmaların aktinde imzanın rolü hakkında şöyle demiştir:

İmza, mütabık kalınan hükümlerin sonuna mu-
rahhaslar tarafından eklenen bir işarettir. Bu [işaret]
anlaşmayı imzalayan her Devletin diğerleriyle tama-
men mütabık olduğuna delâlet eder [ve] her murah-
hasın müzakerelerin neticesine mütekabiliyet şartı ile
muvafakat ettiğini belirtir... (26).

Genel olarak milletlerarası vesikaların imza ve tasdik edilmelerinin süratlendirilmesi yollarını aramak üzere Cemiyet Konseyinin 1930 da te-
sis etmiş olduğu bir Komite de imza hakkında şöyle demiştir:

Bir memleket adına milletlerarası bir anlaşmayı
imzalamak, işbu anlaşmayı yürürlüğe koymak mak-
sadyla meselenin o memleket Hükümeti tarafından
tekrar gözden geçirilmesi istendiğini ifade eder (27).

Anlaşmaların aktinde imzanın hukuki önemini kaybettiği Milletler
Cemiyeti devrinde bazı Devletlerin, bilhassa *Commonwealth* Devletleri-
nin, anlaşmaları tasdik etmeksizin yalnız imza vasıtasıyla hukuki münab-
betler kurma yoluna gittikleri müşahade edilmektedir. Böylece iki Cihan
Harbi arasındaki zaman zarfında çok - taraflı anlaşmaların aktinde imza
bir taraftan önemini tamamen kaybederken ve hatta hiç kullanılmaz bir
hale gelmişken diğer taraftan nihai ve bağlayıcı bir unsur olarak belirme-
ye başlamıştır. Bu bilhassa iki - taraflı anlaşmalar için, yani *Common-
wealth* Devletleri arasında aktedilen anlaşmalar için doğrudur (28).

Tasdik hususundaki Türk mevzuatına ve tatbikatına gelince:
Türk Anayasasının 26 ncı maddesine göre "...Devletlerle mukavele, mua-
hede ve sulh akdi... Büyük Millet Meclisinin selâhiyeti dahilindedir."
Anayasada tasdik tabiri kullanılmamış olduğu halde, anlaşmaların icra
organı vasıtasıyla aktedildikleri düşünülünce bunların B. M. M. tarafın-
dan tasdik edilmelerinin gerektiği yukarıdaki maddenin metninden açık-
ça anlaşılabilir. Bununla beraber, önceden Meclisin tasvibini ala-
rak imzalanmış olan bir anlaşmanın "tasdikten evvel mer'iyete girmesi
işbu muahedenin kabulüne engel teşkil" etmiyeceği söylenmiştir (29).

(b) *Tasdik hususunda yenilikler.* Milletler Cemiyeti devrinde akte-
dilen anlaşmalarda tasdik müessesesinin hukuki öneminin artmış oldu-
ğunu yukarıda söylemiştik. Bu devirde *Commonwealth* Devletlerinin an-

(26) Kararın bu kısmının metni için bk. Parry, *op. cit.*, s. 156.

(27) *Ibid.*

(28) *Ibid*; Brierly, *op. cit.*, s. 37.

laşma hükümleriyle bağlanma hususunda tatbik ettikleri usul diğer Devletler tarafından kullanılmadığı gibi, bazı Devletler, teamülî olarak yalnız bir safhadan ibaret olduğu kabul ve tatbik edilen katılma yoluyla anlaşma hükümlerini kabul ettikleri zaman dahi, bunu tasdik şartına tabi kılmaya başlamışlardır. Bunun başlıca sebebi bu devirde yapılan anlaşmaların, on-sekiz ve on-dokuzuncu asırlarda yapılan anlaşmalardan çok farklı olarak, muhteva bakımından tamamen yeni olmaları ve milletlerarası münasebetleri düzenlemek maksadıyla önemli miktarda çok - taraflı anlaşma aktedilmeye başlanmış olmasıdır. Bir taraftan milletlerarası ulaştırmanın süratle gelişmesi, diğer taraftan "enternasyonalizm" fikrinin yayılmaya başlaması milletlerarası dayanışmayı arttırmış ve eskiden Devletlerin iç işleri sahasına girdiği kabul edilen bir çok faaliyetlerin milletlerarası tedbirlerle halli yoluna gidilmesine sebep olmuştur. Böylece geçen asırlarda milletlerarası münasebetler sahasına tamamen yabancı olan bir çok konularda yeni anlaşmalar yapılmıştır. Bununla beraber, şunu hemen tebarüz ettirmek lâzımdır ki bu anlaşmalardan birçoğu ya hiç yürürlüğe girmemiş veya gayet mahdut adetteki Devletler arasında yürürlüğe girmiştir. Bunun yegâne sebebi bu devirde aktedilen anlaşmalardan birçoğunun Devletler tarafından tasdik edilememiş olmasıdır. Anlaşmaların tasdik edilmeleri hususunda çıkan aksaklık hakkındaki en şayanı dikkat misâl, Milletler Cemiyeti Asamblesi tarafından ittifakla kabul edilen ve 19 Devlet tarafından imza edilen fakat hiçbir Devlet tarafından tasdik edilmeyen Cenevre Protokoludur (30).

Milletler Cemiyeti tarafından 1930 da kurulan bir Komite, Cemiyetin müzaheretini altında hazırlanan anlaşmaların tasdik edilmemelerinin veya çok geç tasdik edilmelerinin sebepleri olarak şunları saymıştır: (i) aktedilmekte olan yeni anlaşmaların mevzu itibariyle her hükümette muhtelif vekâletlerin faaliyet sahasına girmesi; bu vekâletlerden hepsinin aynı derecede iyi çalışmaması; (ii) parlamento içtima sürelerinin kısa olması; bu sebepten anlaşmaların parlamento tarafından tasdik edilmeleri gerekli olan memleketlerde tasdik işi geciktirilmektedir; (iii) bir çok memleketlerde anlaşmaların tatbik sahasına konulabilmeleri için yeni kanunların konulması gerekmektedir; bu kanunların konulması zamanına ihtiyaç göstermektedir; (iv) bazı anlaşmaların muhteva itibariyle girift olmaları ve bu hususun imzadan sonra ortaya çıkması; (v) anlaşmaların muhteva itibariyle birbirine bağlı olmaları. Bu yüzden Devletler bazı anlaşmaların tasdik edilmelerini diğer anlaşmalar yürürlüğe girinceye kadar kasten geciktirmektedirler (31).

(29) Crozat, *op. cit.*, s. 63.

(30) Clyde Eagleton, *International Government*, 1948, s. 198.

(31) *League of Nations, Official Journal*, 1930, s. 598 vd.

Yukarıdaki sebeplerden dolayı tasdik müessesesi milletler arasında çok - taraflı anlaşmaların aktinde büyük bir mani olarak ortaya çıkmıştır. Bu mani yeni *corpus iuris gentium*'un sadece kâğıt üzerinde kalması tehlikesini doğurmuştur (32). Milletler Cemiyeti Konseyi Cemiyet tarafından hazırlanan anlaşmaları tasdik etmemiş olan üyelere müeyyide tatbik etmek üzere 1928 de anlaşmaları tasdik eden ve etmeyen üyelerin isimlerini yayınlamıştır (33). Anlaşmaların tasdikini teşvik maksadıyla münferit konferanslar da birçok kararlar almışlardır. Bu kararlar arasında şunlar bulunmaktadır: (i) anlaşmalar imza tarihinden itibaren iki yıl içinde tasdik edilmedikleri taktirde Devletlerin işbu anlaşmaları tasdik etmeye niyetleri olup olmadığını Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine bildirmeleri; (ii) tasdik edilmemeleri sebebiyle yürürlüğe girmemiş bulunan anlaşmalar hakkında yeni konferanslar toplamak; (iii) tasdiknamelerin tevdi (depo edilmeleri) hususunda zaman tahditleri koymak; ve hatta (iv) anlaşmaların her memleketin iç hukuku hükümleri gereğince tasdik edilmeleri prensibini nazarı dikkate almaksızın, bunların Milletler Cemiyeti Konseyi kararıyla yürürlüğe sokulmalarını sağlamak (34). Aynı şekilde anlaşmaların tasdik edilmelerinin gecikmesini önlemek maksadıyla Cemiyetin 1930 da ihdas etmiş olduğu Komite, milletlerarası hayatın daimi bir unsuru haline gelmiş olan çok - taraflı anlaşmaların tasdikini çabuklaştırmak maksadıyla Devletlerin hükümet ve bilhassa parlamento mekanizmasında değişiklikler yapmasını tavsiye etmiştir. Bundan başka Komite şu tavsiyelerde bulunmuştur: (i) aktedilmesi düşünülen anlaşma mahiyeti itibariyle müsait olduğu taktirde ve muhtelif Devletlerin tasdik hususundaki anayasa hükümleri ve tatbikatı incelendikten sonra, anlaşmanın tasdik edilmeksizin yürürlüğe konulmasının ne derece pratik olduğunu araştırmak; (ii) anlaşmaların imzaya açık tutulma müddetlerini tahdit etmek; (iii) Devletleri, anlaşma tasarılarını muayyen bir müddet zarfında meclislerine sunmayı mecbur kılmak; (iv) anlaşma tasarılarına, işbu tasarılar tasdik edilmemeleri sebebiyle yürürlüğe girmedikleri taktirde aynı tasarı hakkında müzakere yapmak üzere yeni bir konferansın toplanacağına dair kayıtlar koymak; (v) her yıl Devletlerden tasdik etmemiş oldukları anlaşmalar hakkında malûmat talep etmek; ve (vi) muhteva itibariyle teknik mahiyette olan anlaşmaların tasdikinden sarfı nazar etmek (35).

Açık olarak görülebileceği veçhile bu tekliflerden hiçbiri de yeni değildir. Anlaşmaların daha süratli tasdik edilmelerini sağlamak amacıyla

(32) Parry, *op. cit.*, s. 157-58.

(33) *Ibid.*

(34) *Ibid.*

(35) League of Nations, *Official Journal*, 1930, s. 601 vd.

la bu gibi tedbirler daha önce de teklif edilmişlerdir. Bununla beraber, burada teklif edilen mekanizma 1930 dan önce aktedilen anlaşmaların pek azında kullanılmıştır. 1930 dan sonra aktedilen anlaşmalarda ise, tedbirlerin sağlamış olduğu neticeleri görmeye fırsat kalmadan Milletler Cemiyeti faaliyetlerine son vermiştir.

Anlaşmaların tasdikini teşvik ve çabuklaştırmak maksadıyla Philip Noel Baker 1924 te şöyle bir teklifte bulunmuştur: Milletler Cemiyeti Asamblesi veya bir *ad hoc* konferans tarafından kabul edilen bir anlaşma tasarısı muayyen bir müddet zarfında reddedilmediği takdirde, Cemiyet üyeleri veya anlaşma tasarısını imza eden Devletler, işbu anlaşma hükümleriyle bağlı addedileceklerdir (36). Böyle bir sistem tatbik edildiği takdirde anlaşmaların tasdik edilmeleri için gerekli tedbirleri almak mükellefiyeti Cemiyet üyelerine veya anlaşma tasarılarını imzalamış olan Devletlere bırakılmış olacaktır. "Egemen" Devletlere tasdiki reddetmek fırsatını veren bu sistem makûl olmakla beraber, milliyetçi hisler bunun Devletler tarafından tatbik edilmesine mani olmuştur.

Milletler Cemiyeti devrinde, imza hususunda olduğu gibi tasdik hususunda da en mütekâmil yeniliği Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının tatbikatında görmekteyiz. Milletlerarası Çalışma Bürosunun hazırlamış olduğu anlaşma tasarıları Milletlerarası Çalışma Konferansı tarafından üçte iki çoğunlukla kabul edildikten veya üye Devletlere tavsiye şeklinde tevdi edildikten sonra, bütün üye Devletler Teşkilât Anayasasının 19 ncu maddesine göre bu tasarıyı "kanunlaştırmak veya diğer tedbirler almak üzere yetkili makam veya makamlara" sunmayı taahhüt etmişlerdir (37). Başka bir deyimle, bir üye Devletin icra organı tarafından müzakere edilmemiş ve imzalanmamış olan bir anlaşma tasarısı, tasdik edilmek üzere doğrudan doğruya teşri organa sunulması mecburiyeti kabul edilmiştir. Çoğunluğun vermiş olduğu karar aleyhte oy veren Devletleri de bağlamaktadır. Bununla beraber yalnız anlaşmayı tasdik eden Devletler anlaşma hükümleriyle bağlanmaktadır.

(c) *Katılma hususunda yenilikler.* Anlaşmalara katılma hususunda Milletler Cemiyeti tarafından teklif ve tatbik edilen yeniliklerden yukarıda kısmen bahsetmiştik. Bunlardan birincisi anlaşmaların aktinde imzadan tamamen sarfı nazar edilmesi ve böylece, 1928 tarihli Genel Akt'te olduğu veçhile, anlaşma hükümleriyle bağlanmak isteyen bir Devletin bu gayesini katılma yoluyla gerçekleştirmesidir. Cemiyet devrinde tatbi-

(36) P. J. Baker, "The Codification of International Law," *The British Yearbook of International Law*, c. V (1924), s. 62-64.

(37) 24 numaralı sahife-dibi notuna bak.

kine başlanan diğer bir yenilik te, imzada olduğu gibi, katılmanın da tasdike tâbi kılınmaya başlanmasıdır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi katılma eskiden yalnız bir safhadan ibaret olan bir usul olarak kabul ve tatbik edilmekteydi. Katılmanın tasdik edilmesi, Genel Akt'in hazırlanmasında tatbik edilen usulün sağlamaya çalıştığı kolaylığı mânasız kılabilirdi. Milletler Cemiyeti Asamblesi katılmanın tasdik edilmesi hususunda gelişmeye başlamış olan tatbikat hakkında, biraz da garip olarak, bunun "ne teşvik edilmesi ve ne de engellenmesi gereken kabule şayan bir sistem" olduğuna karar vermiştir. Asamblenin kararı devamla şöyle demektedir:" Bununla beraber bir devlet katılmayı kabul ettiği sırada bunun tasdike tâbi kılınacağını açık olarak belirtmezse, nihai vecibeyi kabul etmiş olduğu telâkki edileceğini bilmelidir. Eğer bu mesuliyeti bertaraf etmek istiyorsa, kabul vuku bulduğu sırada bunun tasdike tâbi kılınacağını sarahatan beyan etmesi lâzımdır" (38). Çok-taraflı anlaşmaların âzamî sayıda Devlet arasında yürürlüğe girmesine mâni teşkil edebilecek olan bu sistemin geniş ölçüde kullanılmaması, milletlerarasında pozitif hukukun gelişmesi bakımından hayırlı olmuştur.

Gene yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Milletler Cemiyeti devrinde anlaşmalara katılma usulünde yeni bir gelişme, bilhassa Cemiyet müzaheretleri ile yapılan anlaşmaların üye Devletlerle beraber üye olmayan Devletlere de açık bulundurulması ve katılmaya, anlaşma yürürlüğe girmeden evvel, müsaade edilmiş olmasıdır. Bu usul özel gayelerle toplanmış olan konferanslar tarafından hazırlanan anlaşmalarda da uygulanmıştır.

Katılma hususunda tatbik edilmeye başlanan diğer bir yenilik te anlaşmaların yürürlüğe girmesi için "nisap" aranmasında olmuştur. Cemiyet devrinde aktedilen birçok anlaşmalarda "hısa" teşkilinde anlaşmayı imza ve tasdik eden Devletlerle beraber katılan Devletler de hesap edilmişlerdir (39). Bu usulün anlaşmaların daha çabuk yürürlüğe girmelerine yardım edeceği aşikârdır.

III. Birleşmiş Milletler devrinde tatbik edilmeye başlanan yenilikler

(a) "Üçlü-ihiyari şart" formülünün kullanılması. Bu devrin karakteristik vasfı Birleşmiş Milletlerin teşviki ile büyük mikyasta çok-taraflı anlaşmalar yapılmaya başlanmış olmasıdır. Bu anlaşmalara âzamî sayıda Devletin iştirakini sağlamak maksadiyle bazı yeni usuller kullanılmıştır. Yeniliklerden bir kısmı ilk defa Milletler Cemiyeti devrinde düşünülmüş olmakla beraber bunların tatbik edilmeleri Birleşmiş

(38) League of Nations, Records of the Eighth Assembly, s. 141.

(39) Parry, op. cit., s. 161.

Milletler devrinde başlamıştır. Bu yeniliklerden en önemlisi çok-taraf-
lı anlaşmaların aktinde tatbik edilen ve bazı yazarlar tarafından "üç-
lü-ihtiyarî şart" diye tâbir edilen formülün kullanılmasıdır. Formül
tatbik edildiği hallerde anlaşma hükümleriyle bağlanmak isteyen Dev-
let bu amacını üç yoldan birini takip etmek suretiyle tahakkuk ettire-
bilmektedir: (i) anlaşma metnini imza etmek suretiyle; veya (ii) an-
laşma metnini imza ve müteakiben tasdik etmek suretiyle; veya (iii)
katılma suretiyle. Böylece anlaşmaların aktinde her Devlete, kendi a-
nayasasının verdiği imkânlar dahilinde, üç yoldan birini tercih etmek
imkânı verilmiş bulunmaktadır. Mezkûr formülün her hükûmetin ken-
di anayasası uyarınca anlaşma hükümleriyle bağlanmasını temin etme
hususunu esas itibariyle son yirmi - beş yıldan beri Amerikan Devletleri-
nin kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmalarda tatbik edilegel-
mekte idi. Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 110 ncu Maddesine And-
laşmanın "imza eden Devletler tarafından her birinin anayasa kaide-
leri gereğince" onanacağı kaydı bu Devletlerin teşviki ile konulmuş
bulunmaktadır. "Üçlü-ihtiyarî şart" tatbikatta âkit Devletlerle katılan
Devletler arasında yapılmakta olan tefriki de ortadan kaldırmıştır.
Esas itibariyle Milletler Cemiyeti devrinde tatbikine başlanan yenilik-
lerle bu ayırma ehemmiyetini kaybetmişti.

"Üçlü-ihtiyarî şart" ilk defa 3 Mart 1946 tarihli Roma Protokolü'nde kullanılmıştır. Protokol, Milletlerarası Ziraat Enstitüsü'nün mal-
larının yeni kurulmuş olan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı-
na (FAO) devredilmesi için tanzim edilmişti. Protokolün VI nci ma-
desinin 2 nci fıkrası şöyle demektedir:

İşbu Protokol, Enstitünün üyesi olan en az otuz-beş Hükûmet tara-
findan - kabul edildikten sonra yürürlüğe girecektir. Kabul şu şekiller-
de olacaktır: (a) tasdik hususunda ihtirazi kayıt yapılmaksızın imza
suretiyle; veya (b) tasdik hususunda ihtirazi kayıta bulunarak işbu
Protokolu imza eden Hükûmetler lehine olarak teşkilâtın arşivlerinde
tasdiknamenin depo edilmesi ile; veya (c) katılma . . [ile.] (40).

Şu halde metin, Protokol hükümleriyle bağlanmak için üç yol a-
çık bulundurmaktadır: imza, tasdik ve katılma.

(b) "*Kabul*" (*acceptance*) tabirinin kullanılması. "Üçlü-ihtiyarî
şart" formülü yukarıda bahsettiğimiz imkânları sağlamadan başka
umumiyetle başka bir veçhe daha ihtiva etmektedir. Bu da, Birleşmiş
Milletler devrinde aktedilen anlaşmaların birçoğunda bu formül tat-
bik edildiği zaman, teamülî olarak kullanılan "tasdik" ve "katılma" tâ-

(40) 2 nci fıkranın metni için bk. Parry, op. cit., s. 188.

birleri yerine müşterek bir tâbir olan "kabul" tâbirinin kullanılmış olmasıdır. Bu tâbir ilk defa Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı Anayasasında kullanılmıştır. Mayıs 1943 te Hot Springs'te toplanan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Konferansı bir Gıda ve Tarım Teşkilâtı kurulmasına karar vermiş ve Teşkilâtın anayasasını hazırlamak için de bir Geçici Komisyon tesis etmişti. Komisyon Temmuz 1943 ile Ağustos 1944 tarihleri arasında Anayasayı hazırlamıştır (41). Anayasanın XXI nci maddesine göre, adları Ek 1 de tasrih edilmiş olan Devletlerden Teşkilâta üye olarak girmek isteyenlerin Anayasayı *kabul* ettiklerini belirten bir vesikayı Geçici Komisyona göndermeleri gerekmektedir. Kabulü havi yirmi vesika Komisyonda toplandıktan sonra, Anayasa metni bu Devletler tarafından kollektif olarak imza edilecek ve anlaşma yürürlüğe girecektir. Gene bu maddeye göre, Anayasa yürürlüğe girdikten sonra kabul vesikası gönderen Devletler anlaşma hükümleriyle bağlanmış olacaklar, fakat bu Devletler Anayasa metnini imza etmiyeceklerdir (42). 16 Ekim 1945 te FAO Anayasası kabul vesikası gönderen yirmi Devlet tarafından imzalanmış ve Anayasa yürürlüğe girmiştir.

"Kabul" tâbiri diğer birçok milletlerarası vesikalarda da kullanılmıştır. Meselâ 7 Aralık 1944 te Chicago'da imzalanan Milletlerarası Hava Servisleri Transit Sözleşmesinin VI nci maddesinde, Milletlerarası Hava Nakliyatı Sözleşmesinin VIII nci maddesinde ve Milletlerarası Sivil Havacılık Muvakkat Sözleşmesinin XVII nci maddesinde (43), bu sözleşmeleri imza eden Devletlerin sözleşme tasarılarına koymuş oldukları imzanın *kabul* mahiyetinde olup olmadığı hakkında Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetini haberdar edecekleri derpiş edilmektedir. Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı kurulduktan sonra ilk tesis edilen ihtisas müessesesi olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür teşkilâtı (UNESCO) Anayasasının XV nci maddesinde, biraz da garip bir şekilde, şöyle denilmektedir: "(1) işbu Anayasa kabule tâbi kılınacaktır . . . (2) . . . [Anayasa,] ya kabul vesikasının tevdi (depo) edilmesinden evvel veya sonra imzalanabilir. [Anayasa] kabulden evvel veya sonra imzalanmazsa işbu kabul muteber ad-

(41) Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı, Birleşmiş Milletler Teşkilâtından daha önce kurulmuştur. Adı geçen ilk Teşkilâtın isminin başındaki "Birleşmiş Milletler" ibaresi büyük dünya teşkilâtını işaret etmemektedir. Buradaki "Birleşmiş Milletler" tabirinden, İkinci Dünya Harbi sırasındaki Müttefik Devletler kastedilmektedir.

(42) *American Journal of International Law*, c. 40 (1949), *Supplement*, s. 76.

(43) Milletlerarası Sivil Havacılık Muvakkat Sözleşmesinin XVII nci maddesi için bk. *ibid.*, s. 75.

dedilmeyecektir" (44) Burada, kabulden evvel veya sonra anlaşma metnin imzalanması mecburiyeti konmuştur. Çok-tarafı anlaşmaların aktinde imzanın hukuki önemini kaybetmiş olduğu bir devirde, bu şekildeki bir şartın anlaşmaya ithal edilmesinin sebebi anlaşılmamıştır.

Kabul sistemi, Milletlerarası Kalkınma ve İmar Bankası ve Milletlerarası Para Fonu'nun kurulması için Temmuz 1944 te hazırlanan ve 27 Aralık 1954 te imzalanan Bretton Woods Sözleşmelerinde de kullanılmıştır. Bu sözleşmeler, mevzu bahis Teşkilâtların bütçesinin % 65 ini taahhüt etmiş olan hükümetler tarafından Sözleşme metninin imza edilmesi ve aynı zamanda "işbu Sözleşmeyi kendi kanunu uyarınca kabul ettiğine ve Sözleşmenin doğurduğu vecibeleri ifa edeceğine dair bütün tedbirleri aldığına delâlet eden bir vesikanın Amerika Birleşik Devletleri nezdine" tevdi (depo) edilmesini müteakip yürürlüğe girmişlerdir (45). Burada kabul tabirinin kullanılması, "üçlü-ihtiyarî şart" in kullanılmasında olduğu gibi, her Devlete, kendi Anayasası hükümleri gereğince anlaşma hükümleriyle bağlanmak hususunda bir tercih imkânı vermiştir. Sözleşmelerin yürürlüğe girmesi için "nisap" aranması, yani Teşkilât bütçelerinin muayyen bir miktarını taahhüt etmiş olan Devletlerce Sözleşmelerin kabul edilmesi gerektiğinden, kabul sisteminin tatbik edilmesi Sözleşmelerin mümkün mertebe erken yürürlüğe girmeleri için gerekli elâstikiyeti sağlamıştır. Meselâ, bahis konusu Teşekküllerin bütçelerinin büyük bir kısmını taahhüt eden Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti, Kongrenin tasvibini aldıktan sonra Başkanın kabul vesikası imzalaması ile bu Teşekküllere üye olarak girmiştir. Bu suretle Amerika Birleşik Devletleri anlaşmalara taraf olmak için geleneksel olarak takip ettiği usulden (Başkan+Senatonun üçte ikisi) farklı bir usul takip etmiştir. Bu ise mevzu bahis sözleşmelerin daha erken yürürlüğe girmesinde mühim bir âmil olmuştur (46).

Bundan sonra "üçlü-ihtiyarî şart" ve kabul sistemleri, müştereken Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından hazırlanan birçok anlaşma tasarılarında değişik şekillerde kullanılmıştır. Bu şekillerden en "mütekâmil" olanı, bazan "standart formül" diye tâbir edilen şu formül zikre şayandır: "(a) kabule dair ihtirazi kayıta bulunmaksızın imza; veya (b) kabule dair ihtirazi kayıta beraber imza, [imzayı] müteakip kabul; veya (c) kabul." Bu formül şu vesikalarda uygulanmış-

(44) **United Nations Treaty Series**, c. 4, s. 275.

(45) Milletlerarası Kalkınma ve İmar Bankası Sözleşme Maddeleri, madde XI. **Ibid.**, c. 2, s. 134; Milletlerarası Para Fonu Sözleşme Maddeleri, madde XX. **Ibid.**, s. 39.

(46) Yuen-Li Liang, "The Use of the Term 'Acceptance' in the United Nations Treaty Practice," **American Journal of International Law**, c. 44 (1950), s. 343

tır: 9 Kasım 1948 de imzalanan ve Ekonomik İstatistiklere dair Milletlerarası Anlaşmayı (1928) Tâdil Eden Protokol'un IV ncü maddesinde (47), 3 Aralık 1948 de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve 4 Mayıs 1949 da imzalanan Müstehçen Neşriyatın Yayıminin Durdurulması hakkındaki Anlaşmanın (1919) Tâdiline dair Protokol'un 4 ncü maddesinde (48) ve 3 Aralık 1948 de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilerek 4 Mayıs 1949 da imza edilen ve Beyaz Köle Ticaretinin Bastırılması hakkındaki Milletlerarası Anlaşmayı (1910) Tâdil eden Protokol'un 4 ncü maddesinde (49). «Standard formül» esas itibariyle milletlerarasında hukuki münasebetler kurmak için geleneksel olarak tâkip edilen usullerden çok farklı değildir. Buradaki en bariz değişiklik (b) ve (c) şıklarında, teamülî olarak kullanılan «tasdik» ve «katılma» tâbirleri yerine «kabul» tâbirinin kullanılmasıdır. Diğer taraftan (c) şıkında derpiş edilen kabul yoluyla bağlanma, katılmadan farksızdır. Buradaki fark yalnız tâbir farkıdır. Bu formül sadece bir taraftan imza veya imza ve tasdik, diğer taraftan katılma yoluyla anlaşmalara taraf olarak giren Devletler arasında teamülî olarak yapılmakta olan tefriki ortadan kaldırmakta ve her Devlete, kendi iç hukuku uyarınca, istediği yolu takip etme imkânını vermektedir.

Çok taraflı anlaşmaların aktinde Birleşmiş Milletler devrinde tatbikine başlanın yenilikler, açık olarak görülebileceği veçhile, müstakar bir vaziyet arzmemektedir. Bundan başka bu yenilikler bütün anlaşmalarda da tatbik edilmemişlerdir. Bu devirde akte edilen anlaşmalar, on-sekizinci asrın sonunda ve yirminci asrın başında akte edilen anlaşmalarda olduğu gibi, tasdik edilmeleri için kayıtlar ihtiva etmektedir. Meselâ, İkinci Cihan Harbinden sonra mağlûp Devletlerle akte edilen barış anlaşmaları (50), Brüksel Anlaşması (51) Amerikalıların Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması (52) Kuzey Atlantik Anlaşması (53) ve Arap Devletleri Paktı (54) tasdik edilmelerinin gerektiğine dair

(47) **United Nations Treaty Series**, c. 20, s. 229.

(48) **Ibid.**, c. 30, s. 3.

(49) **Ibid.**, s. 23.

(50) Bulgaristanla (madde 37 ve 38), **ibid.**, c. 41, s. 21; Macaristanla (madde 41 ve 42), **ibid.**, s. 135; İtalya ile (madde 88 ve 90), **ibid.**, c. 49, s. 3; Romanya ile (madde 39 ve 40), **ibid.**, c. 42, s. 3.

(51) Madde IX ve X. **Ibid.**, c. 19, s. 51.

(52) Madde 23. **Ibid.**, c. 21, s. 77.

(53) Madde 10 ve 11. **Ibid.**, c. 34, s. 243.

(54) Madde 20. **American Journal of International Law**, c. 39 (1945) **Supplement**,

(55) **Official Records of the General Assembly, Third Session, Resolution 286 A**, s. 10.

hükümler ihtiva etmektedir. Diğer taraftan anlaşmaların aktinde Milletler Cemiyeti devrinde tatbik edilmeye başlanan bazı yenilikler kullanılmakta devam etmiştir. Cemiyet devrinde olduğu gibi bu devirde de bazı anlaşmaların aktinde imzadan tamamen sarfı nazar edilmiştir. Meselâ, 1949 tarihli Tâdil Edilmiş Genel Akt (55), 13 Şubat 1946 da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Birleşmiş Milletlerin İmtiyaz ve Muafiyetleri hakkındaki Anlaşma (56) ve 21 Kasım 1947 de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İhtisas Müesseselerinin İmtiyaz ve Muafiyetleri hakkındaki Anlaşma (57) Genel Kurul kararları şeklinde olmaları sebebiyle Devlet temsilcileri tarafından imza edilmemişlerdir. Anlaşmalar doğrudan doğruya Devletlere sunulmuşlar ve bunları tasdik eden Devletler Anlaşma hükümleriyle bağlanmışlardır. Diğer taraftan gene Milletler Cemiyeti devrinde tatbikine başlanan diğer bir usul de kullanılmakta devam etmiştir. Milletler Cemiyeti devrinde olduğu gibi Birleşmiş Milletler devrinde de aktedien bazı anlaşmalarda meselâ yukarıda bahsi geçen UNESCO Anayasasında olduğu gibi, anlaşmaya katılan Devletlerin bunu tasdiğe tâbi kılacağı derpiş edilmiştir.

(56) United Nations Treaty Series, c. 1, s. 16.

(57) Ibid., c. 33, s. 201.